

МЕМУАРИСТИКА

ІСТОРІЯ

ФІЛОСОФІЯ/РЕЛІГІЯ

ЛІТЕРАТУРА

Нормально українська література востаннє функціонувала за гетьмана Івана Мазепи

Найкращим прозовим твором 2019-го назвали роман "За спиною" 39-літньої **Гаськи ШИЯН**. Отримала нагороду "ЛітАкцент року". У номінації "Поезія" перемогла 37-літня **Катерина КАЛИТКО** зі збіркою "Ніхто нас тут не знає, і ми – нікого". У номінації "Літературознавство, есеїстика та художній репортаж" відзначили мистецтвознавицю 56-літню **Діану КЛОЧКО** за книжку "65 українських шедеврів. Визнані й неявні".

Про результати премії та книжкові тенденції розповідає літературознавець, член журі конкурсу 44-річний **Ростислав СЕМКІВ**

Ростислав СЕМКІВ

44 роки, літературознавець, перекладач, письменник
Народився 6 червня 1975-го в Тернополі у сім'ї лікарів.

Закінчив Тернопільський педагогічний університет за спеціальністю "вчитель української мови та літератури, англійської мови". Навчався за магістерською програмою "Філологія. Теорія, історія української мови та компаративістика" в Києво-Могилянській академії. Доцент кафедри літературознавства Києво-Могилянської академії. Викладає курси "Теорія літератури", "Вступ до компаративістики", "Новітні методи інтерпретації", "Сатира і гумор в європейських літературах", "Література американського кіберпанку".

З 2004-го – директор столичного видавництва "Смолоскип".

У 2016–2019 роках був членом комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Автор наукових статей у спеціалізованих періодичних виданнях, часописі "Критика", газеті "Дзеркало тижня", оглядів і рецензій на літературному порталі "ЛітАкцент" та в журналі "Український тиждень".

Переклав романи "Білі зуби" Зеді Сміт та "Всьо ясно" Джонатана Сафрана Фоєра, монографію "Західний канон" Гарольда Блума.

Автор книжок "Як писали класики" та "Як читати класиків".

Хобі – фотографія, черепахи.

Живе в Києві.

Одружений, виховує доньку

Чому "За спиною" можна вважати найкращим прозовим твором 2019 року?

– Роман Гаськи Шиян – це сильна книжка, на яку варто звернути увагу. Твір про поле назрілих дилем і думок: ставлення до війни, національної пам'яті, патріотизму, волонтерства.

Головна героїня спочатку дивиться на ці речі скептично (львів'янка 27-річна Марта працює в IT-компанії, тримається осторонь політики. Через війну на Донбасі її хлопець, помічник судді, йде в армію. Вона починає займатися волонтерством, навідує коханого у військовій частині. Невдоволення, хоче жити звично й комфортно. Щоб відволіктися, вживає алкоголь і наркотики, ходить на вечірки, міняє партнерів, подорожує. – *Країна*). Роздратована, що її хлопець іде служити, замість шукати, як уникнути армії під час війни. Вона цього не розуміє. Але з часом багато в чому змінює позицію. У хорошому романі персонажі доходять якихось висновків, розуміння. Вагаються, щось переборюють і змінюються.

Які ще твори короткого або довгого списку вас вразили?

– По-перше, "Доця" Тамари Горіха Зерня (ввійшла до короткого списку "ЛітАкценту року", отримала головну премію Книги року ВВС. – *Країна*). Це також непересічний

роман. Тим більш цікаво, що дебютний. Показано, як змінюється Донецьк. Початок – ще до Революції гідності. А потім – як київські події доносяться на схід країни. Як з'являються чужі незрозумілі люди, котрі встановлюють правила, нав'язують політику. Як починається війна. І як на це реагують люди.

Героїня має фірму, займається мистецтвом – виробами зі скла. Спокійному життю настає кінець. Усі опиняються на межі вибору – чи підтримувати нову владу, чи залишатися лояльними до України. Героїня стає волонтеркою. Хтось із друзів або співробітників опинився по інший бік. Жінка намагається серед цього безладу знайти раціональні ходи і втримати те,

РОЗДРАТОВАНА, ЩО ЇЇ ХЛОПЕЦЬ ІДЕ СЛУЖИТИ, ЗАМІСТЬ УНИКНУТИ АРМІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

що розпадається. Дружбу, людські цінності. Це пронизливий, емоційно напружений, динамічний текст із мозаїчною структурою. Але цілісний.

У довгому списку "ЛітАкценту" був цікавий ➤

➤ роман "Клавка" Марини Гримич про період після Другої світової і Спілку письменників. Твір Анатолія Дністрового "Б-52" показує реальність 2000-х – від офісів і сфери розваг до змін політичних реалій. Роман цінний, коли розгортає перед нами чийсь досвід і рефлексії. Дає побачити ланки дійсності, на які ми не звертаємо уваги або не знаємо про них.

На перших позиціях – молоді автори.

В Оксани Луцишиної – третій роман, у Гаськи Шиян – другий, у Тамари Горіха Зерня – перший. Не було метрів.

– Оксана Забужко закінчує роман, має вийти цього року. У Софії Андрухович буде. Вже видали "Букову землю" Марії Матіос. Тож чекаємо на серйозну битву за наступний "ЛітАкцент".

ЦЕ БУВ ПЕРШИЙ РІК, КОЛИ ПРОЗА СИЛЬНІША ЗА ПОЕЗІЮ

Можна казати, що в нас з'являються якісні, значущі романи про війну на Донбасі?

– Так. Наша гуманітарна сфера, література адекватно відповідає на цю трагедію. Є і мемуаристична, документальна проза. Є ветеранська, де роблять спроби художнього осмислення. Є хороші романи. Найкращими мені видаються "Інтернат" Сергія Жадана і "Доця". Але це тема на наступні кілька десятиріч. Нам потрібні і свій Гемінгвей, і Ремарк, і Гашек. Останній, до речі, є. У гумористичній книжці покійного Богдана Жолдака "Укри" наші весь час перемагають. Це ще не "Швейк", але його колоритний дух присутній. І це свідчить, що є внутрішній оптимізм і національне здоров'я, які дають змогу рухатися далі навіть у часи найбільших небезпек.

Які відзначити літературні тенденції?

– Це був перший рік, коли проза сильніша за поезію. Є огріхи: одноманітність, зайві епізоди, не дуже розвинуті персонажі. Але в усіх цікаві історії, вдалі сюжети. Друга тенденція – прорив у репортажистиці. Це не аж такий поширений раніше жанр. Тому що країна в СРСР і ще якийсь час пізніше була в ізоляції. Мало хто їздив світом. Не могли розказати правду, що відбувається. А це основа репортажу. Нашо його читати, якщо там брехня? Відбувся вибух. На це вплинули соціальні фактори, як-от безвіз. Молодь буває в Європі. Це було немислимо 10 років тому. З другого боку, зусилля в галузі. Наприклад, конкурс репортажистки

"Самовидець" при видавництві "Темпора". Це підтовхує розвиток жанру. У довгому списку є книжки про Туреччину, Ісландію, Вірменію. У короткий потрапив один репортаж – "Останні українці Польщі" Олега Криштопи. Це його зустрічі з людьми, яких депортували 1947-го в рамках акції "Вісла" на північ і захід Польщі.

З чим пов'язуєте появу хорошої прози?

– З одного боку, росте кількість читачів. Найкращий маркер – черги під час Книжкового Арсеналу. Але їх усе одно мало. Населення США всемоє переважає кількісно. А накладі популярних письменників – у тисячу разів більші, ніж у нас. Подібна ситуація в Європі. Ми далеко від їхніх показників, але тенденція розвитку є. А що більше читачів – то сильніші видавництва, вищі гонорари, бажання бути автором.

Другий чинник – активніша перекладацька діяльність. Причому в обидва боки. Перекладають не лише першорядних, як-от Юрій Андрухович, Сергій Жадан і Оксана Забужко. А й скромніших, наприклад, Софію Андрухович. Це також слугує орієнтиром. Є перспектива: якщо я відбудуся як автор тут, мене можуть видати за кордоном. Третій фактор – кіно. Держава останніми роками фінансує галузь, а вона потребує літератури. Не буде добрих фільмів без добрих книжок. В Америці за кожною успішною стрічкою стоїть якісний сценарій, а до нього, як правило, хороший твір. За попередній рік вийшли чотири екранізації Стівена Кінга. В Україні тепер теж екранізують сучасних авторів. От вийшла "Віддана" за романом Софії Андрухович "Фелікс Австрія".

НАСЕЛЕННЯ США ПЕРЕВАЖАЄ ВСЕМОЄ. А НАКЛАДИ В ТИСЯЧУ РАЗІВ БІЛЬШІ

57 відсотків українців не читають книжок, за статистикою.

– Був міф, що всі читають у Радянському Союзі. Книжки мали 100–200 тисяч накладу, їх розсилали на заводи й у колгоспи. Але це не означало, що робітники хапали їх. А якщо й гортали, то тому що не було інших розваг. Зараз література конкурує з іншими мистецтвами й медіа. Але як кіно не знищило театр, так інтернет і телебачення не вбили книжку.

З другого боку, в 1990 роках сама ідея знань знецінилася. Я тоді викладав у школі – там це було особливо відчутно. Учні не бачили цього зв'язку – що більше ти знаєш,

то краще житимеш. Ні, треба було влаштуватися через зв'язки, блат. Зацікавлення читанням упало майже до нуля. Тож ми спостерігаємо зменшення кількості нечитаючих від 90 до 57 відсотків. Це виявляється в очевидних речах – скільки є книжкових блогерів в Instagram і на YouTube. Це новий жанр останніх років.

Є фактори, які можуть посилити інтерес. Наприклад, телебачення й радіо. Маємо проєкт "Лекторій" на "Суспільному" про літературу, музику й кіно. Спороадично на інших каналах з'являються подібні, але мало. У Німеччині передачу про літературу має кожна радіостанція. Вплинути може школа. Програми з української та зарубіжної літератури оновили косметично. А вони потребують радикальних змін. Скорочення кількості текстів, якіснішого підходу й іншої філософії викладання.

НЕ БУДЕ ДОБРИХ ФІЛЬМІВ БЕЗ ДОБРИХ КНИЖОК

На увагу до літератури впливають автори-зірки. Давно не було таких книжкових хітів, як "Чорний Ворон" Василя Шкляра з накладом понад 300 тисяч примірників.

– Такі автори визрівають. Жадана в 1990-х знали як авангардиста, хулігана від поезії. Тепер він відомий автор, особливо серед молоді. Шкляр теж писав до "Чорного Ворона", але ці тексти менш знані. У нас меншою мірою присутня література зірок. Коли Мадонна пише книжку для дітей, її слухачі вмиль купують мільйон примірників. У нас такого поки що мізерно мало. Свого часу з'явилися спогади Віктора Ющенка, і це був бестселер. Така добра традиція – перестав бути президентом, де спогади? Щось із цього навіть класика, як мемуари Черчилля. Це важливо, особливо якщо людина була при якихось історичних подіях. Думаю, спогади Петра Порошенка викликали б зацікавлення. Останніми роками з'явився масив прози, яку називають ветеранською. Можливо, краще сказати комбатантська. Але це переважно спогади солдатів, не генералів. Може, діє якийсь гриф секретності, але в перспективі це з'явиться і приверне увагу. В Америці є величезна і різноманітна література про В'єтнамську і Корейську війни.

У нас немає чіткого поняття бестселера, бо його складно визначити й порівняти.

– Список бестселерів The New York Times є з 1931 року. Щотижня публікують рей-

В історичній драмі "Чорний Ворон" за однойменним романом Василя Шкляра актор Тарас Цимбалюк (у центрі) грає отамана українських повстанців Івана Чорновуса. Б'ється з червоноармійцем, щоб визволити полонених із Лук'янівської в'язниці. Тюрму відтворили на території колишнього лікєро-горілчаного заводу в Києві. Фільм вийшов у прокат 5 грудня 2019 року

тинг найбільш продаваних у США книжок. Їм легко вирахувати найпотужніших авторів. Виходять і кажуть, що найпродаваніша книжка за 10 років – "50 відтінків сірого", 15 мільйонів примірників.

Ми маємо тільки статистику від Книжкової палати. Вона реєструє всі книжки, що з'явилися. Але, скільки видано і скільки продано, це різні речі. Треба, щоб ці дані почало збирати якесь авторитетне видання. Розуміємо, що є книжки, які попробували планку 100, а то й 200 тисяч примірників. Не одразу, але з роками, з перевиданнями. Є трохи таких суперкнижок, які не сходять із дистанції. "Польові дослідження з українського сексу" і "Музей покинутих секретів" Забужко. Романи Андруховича і Шкляра. "Записки українського самашедшого" Ліни Костенко. Можливо, "Ворошиловград" Жадана. Принаймні ці троє – Шкляр, Забужко, Андрухович – бестселеристи. В Америці кожен роман видається в твердій і м'якій обкладинках. Спочатку – в палітурці, коштує 10–20 доларів. Купують

НАША ЛІТЕРАТУРА ДЕМОНСТРУЄ ВИНЯТКОВУ ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ

ті, хто може собі дозволити. А десь за пів року книга з'являється в м'якій обкладинці за 2 долари, має мільйонні накладі. У нас такого масового читача немає. В українського слюсаря немає звички після важкого робочого дня почитати книжку. І не тільки в нього, а й у багатьох інженерів і медиків, тобто людей негуманітарних професій.

Великий роман про добу незалежності у нас ще попереду?

– Так. Хоча в "Музеї покинутих секретів" є перехід із 1990-х у 2000-ті зі флешбеками аж до Другої світової. Але твори про нинішній час ще писатимуть. Бо є важливі непроговорені речі.

"Прапороносці" Олеся Гончара – великий роман про Другу світову. Але він не міг його написати, як хотів би. Як людина, що бачила війну на власні очі, звільнення – частково правда, частково в лапках – радянськими військами Європи. Бо це була й окупація. Гончар не описав цього так, як мав би. Тож великий роман про Другу світову так само ще попереду. Ми так довго були в ситуації вторинності нашої літератури, що тільки зараз починаємо з цього виборсуватися. Був короткий спалах у 1920-х. Але нормально наша література востаннє функціонувала за гетьмана Івана Мазепи в XVII–XVIII століттях. Великі романи з'являлися. Але навіть "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" назвати таким можна з натяжкою. Бо, якщо поставити в контекст інших літератур, ми програємо. Але наша демонструє виняткову життєздатність. Попри все, продовжує існувати. Це фактор оптимізму.

текст: Ілля ПРОКОПЕНКО, фото: Тарас ПОДОЛЯН